

Zenei nevelés az általános iskolában: Tanító szakos hallgatók gondolatai az ének-zene órákkal kapcsolatban

Sz. FODOR Adrienne

Debreceni Református Hittudományi Egyetem, Debrecen
adrifodor3@gmail.com

DOI: 10.18427/iri-2019-0020

Napjainkban több tudományterületen végzett számos kutatás támasztja alá, hogy a művészeti nevelésnek létjogosultsága van az általános iskolai nevelésben. A művészetpedagógia képviselői keresik az új utakat, melyek segítségével jobban érthető, könnyebben befogadható egy-egy művészeti alkotás (pl. zenemű, képzőművészeti, irodalmi alkotás) a gyermekek számára. A teljes személyiség formálásához elengedhetetlen a művészetek, műalkotások megismerése, hiszen a befogadás által generált érzelmek, a műalkotások önálló értelmezése széles spektrumban gazdagítja a gyermekek és a felnőttek lelkivilágát.

Meghatározó kérdés azonban, hogy a pedagógusok, leendő tanítók mennyire tartják fontosnak a művészeti nevelést? Kutatásunkban azt vizsgáltuk, hogy a megkérdezett tanító szakos hallgatók milyen elképzeléssel rendelkeznek a témával kapcsolatban? Kérdésünket a zeneművészet területére szűkítettük és arra voltunk kíváncsiak, hogy hallgatóink fontosnak gondolják-e az ének-zene órákat az általános iskolai nevelés során?

„Kultúrát nem lehet örökölni. Az elődök kultúrája egy-kettőre elpárolog,
ha minden nemzedék újra meg újra meg nem szerzi magának.”
(Kodály, 1944)

Kulturális hatások

Életünk során számtalan *kulturális hatás* ér bennünket. Kisgyermekkorától kapcsolatunk van a képzőművészettel; a mondókák, versek által az irodalommal; a dalosjátékok, gyermekénekek, népdalok révén a zeneművészetrel és a táncművészet is mindennapjaink részét képezheti, például a néptánc, balett vagy társastánc formájában.

Ezekről a pillanatnyi vagy hosszabb ideig tartó találkozásokról olykor tudjuk, hogy milyen változást hozott például az érzelmi állapotunkba, máskor szinte észrevétlenül lesz a személyiségünk része egy olvasmányélmény vagy zenemű hallgatása által. Azt is megtapasztaljuk,

hogyan egy-egy élmény életünk különböző szakaszaiban, korszakaiban másképp hat ránk. Mászt jelent egy vers ifjúkorban és akár értelmi változást is tapasztalunk mire idősebb korban nemcsak az átélte, de a megélt évek minden kincse, öröme és bánata átértelmezi vagy egyszerűen csak értelmezi, mélyebb gondolati síkok megértését segíti.

A gyermekkori kulturális hatások, melyek a családon kívül a korosztályoknak megfelelő társadalmi közösségekben érik a gyermekeket, alapot jelentenek: megalapozzák az érdeklődésük, személyiségfejlődésük irányát. Később a közoktatás keretein túl az extrakurrikuláris, tanórán kívüli tevékenységekkel (pl. hangszertanulás) is gazdagíthatják ismereteiket, így teremtve meg azt az egyéni kulturális tőkét, mely széleskörű kulturális tájékozottságot, tudást eredményez (Várad, 2017; Szűcs, 2018).

A *kulturális tőke* Bourdieu (1997), francia szociológus szerint három formában létezhet. Az első az inkorporált állapotban, azaz bensővé tett állapotban létező kulturális tőke, mely arra a tudásra és képzettségre utal, amit életünk során magunk szerzünk meg. Ez egyéneként változó, magába foglalja a családi közegben (észrevétlenül) és az iskolában (tudatosan) elsajátított ismereteket is. A következő a tárgyiasult kulturális tőke, mely mindazokat a tárgyakat jelenti, amelyek a kulturális tőke hordozói, például egy hangszer, festmény vagy könyv. Az utolsó az intézményesült forma, például egy bizonyítvány, tudományos cím, mely egyrészt valamilyen képzés elvégzését igazolja, másrészt feljogosít valamilyen pozíció betöltésére. Bourdieu kiemeli, hogy bármelyik típusról legyen szó, a tőkefelhalmozás időt igényel.

A gyermekek életében a családi nevelés meghatározó jelentőségű, ehhez kapcsolódik először az óvodai, majd az általános iskolai nevelés. Tanulmányunkban a sokszínű művészeti nevelés palettájáról a zenei nevelést tettük vizsgálatunk tárgyává. Az óvodai zenei foglalkozások örömteli, zenei élményekben gazdag alkalmak a gyermekek számára. Szívesen, jókedvvel, mély átéléssel játszó a gyermekjátékokat, éneklük a gyermekdalokat, nem csak a foglalkozások keretein belül, hanem más tevékenységek közben is.

Nagyon fontos, hogy ez a zenei attitűd megmaradjon az iskolába belépés után is és ehhez elengedhetetlenül szükséges a tanítók pozitív hozzáállása az ének-zene tantárgy tanításához, továbbá nyitottságuk a változó tanítási lehetőségekhez. Tanító szakos hallgatóink és a jövő hallgatói számára is a megváltozott tanulási környezetekhez alkalmazkodva más problémamegoldási folyamatokat kell elsajátítani, melyekben a kreativitás, az együttműködési készség és az érzelmi intelligencia fejlesztése is jelentős szerepet kaphat a személyiségfejlődés során. Az oktatási-nevelési folyamatokban mindezek kiválóan fejleszthetők a zenei nevelés eszközeivel.

A kutatás kérdése és az eredmények

Az ének-zene tantárgy közoktatásban elfoglalt helye és szerepe időnként erőteljes negatív érzelmi megnyilvánulásokat vált ki mind a diákok, mind a szülők részéről (L. Nagy, 2003; Janurik & Józsa, 2018). Az örömteli éneklés és értő zenehallgatás helyett a túlzott zeneelméleti ismeretek kötelező jellegű elsajátítása, a motiválatlanság, a mindennapos éneklés alkalmazási lehetőségeinek félreértelmezése (sokan a mindennapos testnevelés példájából kiindulva mindennapos ének-zene órák beiktatását gondolják a kifejezés magyarázataként) jelentősen nehezíti a tárgy elfogadottságát. A zenetanulás szükségességének megértését támasztják alá azok a hazai és nemzetközi vizsgálatok, amelyek a zenetanulás pozitív transzferhatásainak lehetőségeit mutatják be.

Arra kerestünk választ, hogyan látják mindezt hallgatóink, mennyire tartják fontosnak a zenei nevelést az általános iskola alsó tagozatán? Empirikus kutatásunkban másodéves tanító szakos hallgatóinkat (n=48 fő) a negyedik félév elején, az első Ének-zene tantárgypedagógia előadáson kérdeztük meg. Az anonimitást megőrizve név nélkül, írásban kértünk választ egyetlen nyitott kérdésre, mely ez volt: *„Ön szerint fontos-e az általános iskolákban az ének-zene óra?”*

A válaszadók (n=48 fő) közül mindössze 2 fő írta azt, hogy *nem* fontos az ének-zene oktatás az alsó tagozatos gyermekek számára:

- „Nem, mert ennyivel kevesebb szabadidejük marad. Akit érdekel az ének, az fakultatív órákon megteheti. Ha nem szereti a gyerek, nem kell erőltetni.”
- „Nem, mert akit egyáltalán nem foglalkoztat ez a téma, annak felesleges tanulni, hiszen életében soha nem lesz szükség arra, hogy szolmizáljon... stb. Kikapcsolódásnak jó, de arra ott a rajz, technika és testnevelés. Ha később mégis úgy dönt a tanuló, hogy szeretne ezzel foglalkozni, arra ott a zeneiskola.”

Meggyőződésünk, hogy az a tevékenység, amit gyermekkorban ismerünk meg, nagyobb valószínűséggel fogja a későbbi életünk részét képezni, mint amivel csak felnőttként találkozunk. Ugyanígy a gyermekkori szabadidős tevékenységi formák végzése is hatással van a felnőttkori közösségi választásainkra (pl. kórusban éneklés), mely kihatással lehet fizikai és egészségi állapotunkra (Sz. Fodor 2015, 2018). *„A zenének az a sajátossága, hogy nagyon korán megérinti a gyermeket, és mély nyomot hagy a személyiségben. Ezért lehet a zene segítség a teljesebb élet és egy biztosabb jövő felé.”* (Antal-Lundström, 2011)

Az *igen* választ adók (46 fő) ilyen árnyalásokkal kezdik válaszaikat: *igen, fontos; nagyon fontos; természetesen igen; és többen a fontosság kiemelésére csupa nagybetűvel írták az IGEN-t.* Hallgatóink tartalmas válaszait tematikusan csoportosítottuk.

Alapműveltség, hazaszeretet:

- „az alapműveltség részét képezi; gyökereink megértésére szolgál; hazaszeretetre, erkölcsös életre nevel; a magyar kultúra része az ének-zene; minden dal magában hordozza a saját területi értékeit, annak a népnek a kultúráját, mindennapi életét írja le”
- „fontos művelni a hagyományokat és ebbe az ének-zenei műveltség is beletartozik”
- „továbbadhatjuk számukra a fontos dalokat, pl. a népdalokat – ezzel is erősítve a hazához való viszonyukat”
- „sok olyan dalt énekelnek, amik erősen kötődnek a magyarsághoz, a magyar kultúrához”

Fontos, hogy leendő tanítóink számára kiemelt feladat legyen a múlt megismertetése a jövő nemzedékeivel, hiszen „a múlt nem mögöttünk van, hanem bennünk” (Csoóri S.). „Ápold, őrizd, add tovább...” (Reményik S.).

Érzelmi nevelés, személyiségfejlesztés:

- „Az ének jó hatással van a lélekre. A kultúránknak is fontos része és a személyiséget is formálja.”
- „A kicsik még szeretnek énekelni; ezzel fejleszthető a beszédük és a ritmusérzékük.”
- „A gyerekek többsége szeret énekelni és így kifejezni magát.”
- „Alsóban az énekóra még élményt nyújt, a gyerekek szeretnek énekelni...”
- „Fontos minden korosztálynak, de leginkább az általános iskolás gyerekeknek, mert az éneklés az önkifejezés egyik eszköze.”
- „A zene minden korosztály számára fontos. Legtöbb esetben szeretnek énekelni és dalolászni még ha nem is tökéletesen teszik. Ezek a készségtárgyak is legalább olyan hasznosak és legalább annyira kellene, mint a magyar vagy a matek.”
- „A gyerekek imádják. És a későbbi életükben is meghatározó, fontos szerepe van.”
- „Nincsenek gátlások, merik önmagukat adni és felszabadultabbak lehetnek.”
- „Kifejezhetik a zenén keresztül az érzelmeiket; olyan érzelmeiket tudnak elmondani, átérezni a dalokon keresztül, amit másképp nem.”
- „Az énekórák mindig vidámak, amitől a gyerekek is jókedvűek lesznek.”
- „az énekkel jó hangulatot teremtenek az osztályban”
- „Véleményem szerint a legtöbb gyerek tud és szeret énekelni. ...Nyilván az idő előrehaladtával kihal ez a szeretet a gyerekekben, nem szeretnek énekelni, mert rájönnek, hogy lehet, nincs is jó hangjuk. Inkább alsó tagozatban tartom fontosnak.”
- „Az ének az egyén (hangulat, érzélem) kifejezésére szolgál; régen is a mindennapok része volt, és a mai világban pláne fontos. ... jó hangulatot és magabiztosságot ad az éneklés. Külön nyelvezete van,

ami pluszt adhat a gyermeknek, aki élvezi, hogy minél több „nyelven” tanulhat és tájékozódhat vele a nagyvilágban.”

Színesen fogalmazták meg hallgatóink azokat az érzéseket, melyeket az éneklés által tapasztalhatnak meg leendő tanítványaik, vagy bárki, aki énekel. Több válaszban visszatérő motívumként jelenik meg, hogy az alsós gyermekek még szeretnek énekelni. Ezt a pozitív, önfeledt állapotot kell a tanítónak megragadnia és saját készségeit is folyamatosan fejlesztve, zenei élményekben gazdag órákkal kell tanítványait tovább vezetnie a zene birodalmába, hogy a zeneművészet különböző területei az önkifejezés eszközei is lehessenek.

Készségfejlesztés, transzferhatás:

- „az általános iskola az alapkészségek fejlesztéséhez is hozzájárul, aminek része bizonyos fokú zenei ismeret”
- „segíti a tanulást és a koncentrációt”
- „memóriafejlesztő hatása is van”
- „Fejleszti a gyermekek képességeit más tantárgyak iránt.”
- „Hatással van a többi tantárgyra is, mert sok ének illik például a magyar órák menetébe is.”
- „akik jók a zenében, jobban teljesítenek más tantárgyakból is”
- „Sok mindent fejleszt, a közös éneklés az osztályt is összehozza, de a legfontosabb a zene öröme.”
- „segíti a beszédet, fejlődik a szókincsük”
- „Fontosnak tartom az ének-zene órát, mert a művészetekhez hasonlóan fejleszt/kialakítja a szépérzékét, hozzájárul az érzelmi intelligencia fejlesztéséhez.”
- „Edzi a memóriát, a matematikai készségekre is hatással van. Igénybe veszi a jobb és bal agyfélteke működését is. Segít kialakítani a gyerekek jó ízlését, kritikusságot tanít, növeli az alpműveltséget is, ápolja a hagyományokat. Továbbá az óra élménye, a közösségben való éneklés öröme is meghatározó számukra.”
- „Komplex tárgy: történelmi, zenei, honismereti, magyar stb. ismeretet ad.”
- „A dalokból akár régies, idegen kifejezéseket is megtanulhatnak.”
- „Felkelthetik az érdeklődést a hangszerek, az éneklés vagy akár a néptánc felé is.”
- „A ritmikai, zenei készség nagyban fejleszt a magyar, matek és más tudományokban való jártasságot.”

Hallgatóink kérdésünk megválaszolásakor még módszertani tanulmányaik elején jártak, mégis tapasztalataik és más irányú tanulmányaik révén sok kapcsolatot találtak a zenetanulás, a zenei képességek fejlettsége és más készségek fejlettsége között. Reményeink szerint ismereteik bővítésével tudatosan fogják keresni a tantárgyi integrációk kínálta lehetőségeket és a készségek sokoldalú fejlesztési formáit.

Kikapcsolódás:

- „Ezen az órán kiszakadhatnak a gyerekek a stressz és a hatalmas követelmény súlya alól. Gyerekkoromban mindig vártam az énekórát, ... jobb kedvre derített mindenkit, sokszor szünetekben is dudorásztuk az órán énekelt dalokat.”
- „Nehezebb tantárgyak között egy énekóra élénkítően hathat a gyerekekre.”
- „lazább, jobban élvezik, egyfajta kikapcsolódás is”
- „a sok nehéz óra után a gyerekeknek ez felüdülés”

Jól érzik hallgatónk, hogy a tanórákon elengedhetetlen intenzív figyelem olykor megterhelő a gyermekek számára. Egészséges fejlődésük érdekében szükséges, hogy a váltakozó feladatok során a lazításra, pihenésre is legyen alkalmuk. Számítalan kiváló lehetőséget jelent például a mozgásra, a szociális kompetenciák kialakítására, az irányított figyelem fejlesztésére az ének-zene órákon való aktív részvétel, az éneklés (más órákon is), a zenehallgatás, a játékos készségfejlesztés, a mozgásos tevékenységek végzése. Nem szabad azonban elfelejteni, hogy mindezek megtervezése tudatos pedagógiai munkát igényel, mely az órai rendszeresség és folyamatosság révén válik igazán eredményessé.

Pályaválasztás, zenei tehetség:

- „teret ad az önkifejezésre, a tehetség kibontakoztatására”
- „felismerhető, ha valakinek zenei tehetsége van”
- „Vannak, akik ebben tehetségesek és így ezáltal ki tudják bontakoztatni a tehetségüket.”
- „A gyermek egész életét befolyásolhatja a zene szeretete. Megtanulhat hangszeren játszani és az eleinte hobbi később életpályává alakulhat.”
- „Ha nem lenne, akkor hogyan fedeznénk fel a tehetségeket? Én is általános iskolában szerettem meg a zenét. ... Tagja lettem egy közösségnek, ami a mai napig meghatározó az életemben. Nem kell mindenkinek szeretni az énekórát, de adjuk meg a lehetőséget arra, hogy akiben van erre egy kis fogékonyság, ne vesszen el.”
- „Fontos, hiszen nagyon jó, ha valaki tud énekelni, könnyebben érvényesülhet akár a munkában is, ugyanakkor saját magunk kedvére is énekelhetünk, valamint megörvendeztethetjük a szeretteinket is az énektudásunkkal.”

A válaszok tudatos, figyelmes, felelősségteljes pedagógusi magatartást tükröznek. A szülő mellett a tanító az, aki a legjobban megismeri iskolai tanulmányai kezdetén a kisgyermeket és felismerve a kiemelkedő képességet, a muzikalitást, javasolhatja a magasabb szintű zenei nevelést biztosító zeneiskolai képzést. Az utolsó gondolatnál feltételezzük, a zenei pályára vagy azokra a készségekre (pl. rendszeresség, gyakorlás, jó szociális készség, alkalmazkodási képesség) gondolt a hallgató, amelyeket

leginkább a zenei tanulmányok során sajátítanak el a gyermekek és majd a munka világában előnyükre lesz.

Pedagógusi munkára vonatkozó gondolatok:

- „Ha megfelelő figyelem jut mindenkinek, akkor az egyéni megnyilvánulást, az önbizalmat is fejleszti.”
- „Segít abban, hogy együtt tudjanak működni a gyerekek, megtanulnak figyelni egymásra.”
- „meg kell tapasztalniuk, hogy nem mindenkinek ugyanolyan a képessége”
- „fontos a hagyományok, értékek megismerésében”
- „Sajnos egyre több fiatal távolodik el a népzene-től, néphagyományoktól és muszáj lenne őket közel tartani a régi időkhöz, szokásokhoz, dalokhoz.”
- „A zeneismeret és az éneklés fejleszti a gyerekek kognitív képességeit, de semmiképpen nem szabad lehúzóan hatnia a gyerekekre, nem szabad rosszul érezniük magukat.”
- „Igen fontos, de szerintem nem kellene érdemjeggyel értékelni. Fontos, hogy szeresse, örömmel járjon erre az órára, ne teherként tekintsen rá.”
- „Tapasztalataim alapján a gyerekek szeretik az énekórákat. Fontos, hogy olyat tanítsunk, amit érdekesnek és élvezetesnek tartanak. Ez a tantárgy ilyen.”
- „Fontos a zene szeretete és az is, hogy tudják értékelni a művészet ezen ágát is. ... Nyilván nem az a cél, hogy énekeseket neveljünk belőlük. Maga a zene egy eszköz lehet a nevelésben, mellyel élményeket is szerezhetnek a gyermekek.”
- „... Amit a szülő elkezd, amit az óvoda folytat, azt mindenképp tovább kell vinni alsó tagozatban, lehetőleg úgy, hogy a kritikus 11-12 éves időszakban ne távolodjon el a tanuló a zenétől.”

Összegzés

Az előző rész záró gondolata fontos cél lehet. A művészeti, jelen esetben zenei tevékenységek kellő ismeretek birtokában minden pedagógus számára gazdagító, színesítő, a művészeti nevelést kiteljesítő forrást jelenthetnek megfelelő alkalmazásuk esetén. Ahhoz, hogy az iskolai zenei nevelés igazi örömforrás lehessen szükségszerű az ének-zene tanítás módszertanának megújulása, a hallgatók folyamatos magas szintű képzése és a tanítók önképzése.

Tanulmányunkban Kodály ma is aktuális gondolatához kapcsolódtunk, mely irányt mutat tanító szakos hallgatóink számára is: „Mit kellene tenni? Az iskolában úgy tanítani az éneket és zenét, hogy ne gyötrelme, hanem gyönyörűség legyen a tanulóknak, s egész életére beleoltsa a nemesebb zene szomját... Ha a legfogékonyabb korban, a hatodik és tizenhatodik év közt egyszer sem járja át a gyermeket a nagy zene éltető árama: akkor

később már alig fog rajta. Sokszor egyetlen élmény egész életre megnyitja a fiatal lelket a zenének. Ezt az élményt nem lehet a véletlenre bízni: *ezt megszerezni az iskola kötelessége.*" (Kodály, 1929)

Irodalomjegyzék

- Antal-Lundström Ilona (2011). *A zene ajándéka*. Budapest: IE Vismusik HB.
- Bourdieu, P. (1997). Gazdasági tőke, kulturális tőke, társadalmi tőke. In Angelusz Róbert (szerk.), *A társadalmi rétegződés komponensei*. Budapest: Új Mandátum.
- Janurik M. & Józsa K. (2018). Az iskolai zenetanulás iránti motivációt alakító néhány tényező. *Gyermeknevelés*, 6 (2), 5-17.
- Kodály Zoltán (1929). Gyermekkarok. In Bónis Ferenc (szerk.) (1982), *Visszatekintés I*. Budapest: Zeneműkiadó.
- Kodály Zoltán (1944). Mire való a zenei önképzőkör? In Bónis Ferenc (szerk.) (1982), *Visszatekintés I*. Budapest: Zeneműkiadó.
- L. Nagy Katalin (2003). *Az ének-zene tantárgy helyzete egy kérdőíves felmérés tükrében*. Letöltés <http://ofi.hu/az-enek-zene-tantargy-helyzete-egy-kerdoives-felmeres-tukreben> [2018.12.21].
- Sz. Fodor Adrienne (2015). Kórusok művészeti, társadalmi és pedagógiai szerepe a keresztény értékek megőrzésében. In Fehér Á., Fülöpné Erdő M., & Mészáros L. (szerk.), *„Per Artes ad Jesum” – A keresztény nevelés és művészetek értékteremtése* (pp. 211-223). Vác: Apor Vilmos Katolikus Főiskola.
- Sz. Fodor Adrienne (2018). A kóruséneklés és az egészségi állapot kapcsolata. In Karlovitz János Tibor (szerk.), *Elmélet és gyakorlat a neveléstudományok és szak módszertanok köréből* (pp. 159-164). Komárno: International Research Institute.
- Szűcs Tímea (2018). A zenetanulás aspektusai Kelet-Magyarországon. In Karlovitz János Tibor (szerk.), *Elmélet és gyakorlat a neveléstudományok és szak módszertanok köréből* (pp. 84-93). Komárno: International Research Institute.
- Váradi Judit (2017). Extrakurrikuláris lehetőségek a zenei nevelésben In Váradi Judit, & Szűcs Tímea (szerk.), *Zenepedagógiai konferencia a felsőfokú tanárképzés 50. évfordulója alkalmából* (p. 85). Debrecen: Debreceni Egyetemi Kiadó.